

I. A VILÁGTÖRTÉNETNEK AZ ÉSZ SZEMPONTJÁBÓL VALÓ SZEMLÉLETE

A világtörténet filozófiájának előleges fogalmáról mindenekelőtt azt akarom megjegyezni, hogy, mint mondtam, szemére vetik a filozófiának, hogy gondolatokkal közeledik a történelemhez és ezt gondolatok szerint szemléli. Az egyetlen gondolat azonban, amelyet magával hoz, az *ész* egyszerű gondolata: az, hogy az ész uralkodik a világon, tehát a világtörténetben is ésszerűen mentek végbe a dolgok. Ez a meggyőződés és belátás *feltevés* a történelemre mint olyanra nézve általában. Magában a filozófiában ez nem feltevés; benne *bebizonyítja* a spekulatív felismerés, hogy az ész – e kifejezésnél megállhatunk itt, anélkül, hogy az istennel való kapcsolatot és a hozzá való viszonyt közelebről fejtegetném – a *szubsztancia*, valamint a *végtelen hatalom*, önmagának minden természeti és szellemi élet *végtelen anyaga*, éppígy a *végtelen forma*, e tartalmának tevékenysége: – *szubsztancia*, az, ami által és amiben minden valóság van és fennáll –, a *végtelen hatalom*, mert az ész nem oly tehetetlen, hogy csak az eszményhez, a kelléshez jut el és csupán a valóságon kívül, ki tudja hol, bizonyára csak néhány ember fejében mint valami különös létezik –, a *végtelen tartalom*, minden lényegiség és igazság, s önmagának anyaga, amelyet tevékenységének feldolgozásra ad. Nem szorul, mint valamilyen véges tevékenység, külső anyag feltételeire, adott eszközökre, amelyekről táplálékát és működése tárgyait kaphatná; magából merít és önmagának anyaga, amelyet feldolgoz. Ahogyan magának csak saját előfeltevése, ahogyan célja az abszolút végcél, úgy maga ennek tevékenysége, s nemcsak a természeti univerzumnak, hanem a szelleminek is a belsőből megjelenésre hozatala – a világtörténetben. Hogy mármost az ilyen eszme az igaz, az örök, a teljességgel hatalmas, hogy megnyilatkozik a világban és semmi sem nyilatkozik meg ebben, csak ez az eszme, az ő dicsősége és becsülete: ez az, amit, mint mondtam, a filozófiában bebizonyítottunk, itt pedig így bebizonyítottunk *feltesszünk*.

A filozófiai szemléletnek nincs más szándéka, csak az, hogy el-

távolítsa az esetlegest. Esetlegesség ugyanaz, mint külső szükség-szerűség, azaz olyan okokra visszamenő szükségszerűség, amelyek maguk csak külső körülmények. A történelemben egy általános célt kell keresnünk, a világ végcélját, nem a szubjektív szellem vagy a lélek valamilyen különös célját; ezt a végcélt kell megragadnunk az ésszel, amely semmi különös véges célt nem tehet érdekévé, hanem csak az abszolút célt. Ez olyan tartalom, amely bizonyosságot tesz önmagáról és magában hordja bizonyosságát s támasza mindannak, amit érdekévé tehet az ember. Az ésszerű az önmagában létező, amely által értéke van mindennek. Különböző alakokat vesz fel; egyikben sem világosabb a cél-volta, mint abban, amikor a szellem kifejti magát és megnyilatkozik azokban a sokformájú alakokban, amelyeket népeknek nevezünk. Azzal a hittel és gondolattal kell közeledni a történelemhez, hogy az akarat világa nincs kiszolgáltatva a véletlennek. Az, hogy a népek eseményeiben egy végső cél az uralkodó, hogy van ész a világtörténetben – nem egy különös szubjektum esze, hanem az isteni, abszolút ész –, oly igazság, amelyet felteszünk; bizonyítéka magának a világtörténetnek letárgyalása: a világtörténet az ész képe és tette. Még inkább azonban a tulajdonképpeni bizonyíték magának az észnek megismerésében van; a világtörténetben megmutatkozik csupán. A világtörténet csak jelensége ennek az egy észnek, ama különös alakok egyike, amelyekben az ész megnyilatkozik, mása az ősképeknek, amely egy különös elembe mutatkozik be, a népekben.

Az ész magában nyugvó és célja önmagában van; maga hozza magát létezésre és valósítja meg magát. A gondolkodásnak rá kell eszmélnie az ész e céljára. A filozófiai alakban lehet eleinte valami feltűnő; a felfogásmód rossz szokása következtében magát is esetlegesnek, egy ötletnek lehet tartani. Akinek a gondolat nem jelenti az egyetlen igazat, a legmagasabbat, az meg sem tudja ítélni a filozófiai alakot.¹

Őnök közül, Uraim, azokat, akik még nem ismerkedtek meg a filozófiával, most talán arra szólíthatnám fel, hogy az észbe vetett hittel, a megismerésére áhítozó szomjúsággal jöjjenek el a világtörténet ez előadására; – s valóban az ésszerű belátásra, a megismerésre, s nem csupán az ismeretek gyűjtésére irányuló vágy az, amit mint szubjektív szükségletet fel kell tételeznünk a tudományok tanulmányában. Valójában azonban nem kell előre igényt tartanom ilyen hitre. Amit egyelőre mondtam és még mondani fogok, azt nem

2 Hegel: Előadások a világtörténet filozófiájáról

kell – tudományunkra való tekintettel sem – csupán feltevésnek venni, hanem az egész *áttekintésének*, az általunk végrehajtandó vizsgálódás *eredményének* – olyan eredménynek, amelyet én ismerek, mert én már az egészet ismerem. Kitűnt tehát először és kitűnik majd magának a világtörténetnek szemléletéből, hogy a világtörténetben minden ésszerűen ment végbe, hogy a világtörténet ésszerű, szükségszerű menete volt a világszellemnek, amely a történelem szubsztanciája, az az *egy* szellem, amelynek természete mindig egy és ugyanaz, és amely a világlétezésben kifejti ezt az ő egy természetét. (A világszellem a szellem általában.) Ez, mint mondtam, kell hogy magának a történelemnek eredménye legyen. A történelmet pedig olyannak kell venni, amilyen; historikusan, empirikusan kell eljárunk. Többek között szaktörténészek által sem szabad magunkat megtevesztetnünk; mert legalábbis a német történészek között, még olyanok között is, akik nagy tekintélynek örvendenek és nagyra vannak úgynevezett forrástanulmányaikkal, vannak olyanok, akik azt teszik, amit a filozófusoknak vetnek szemükre, hogy tudniillik a priori kitalálásokat visznek bele a történelembe. Hogy egy példát említsek, nagyon elterjedt kitalálás, hogy volt egy első és legrégebbi nép, amely állítólag közvetlenül istentől oktatta, tökéletes belátásban és bölcsességben élt, s mélyrehatóan ismert minden természet-törvényt és szellemi igazságot – vagy hogy voltak ilyen meg olyan papi népek, vagy – hogy valami speciálisabbat idézzek – hogy volt egy római eposz, amelyből a római történétírók a legrégebbi történelmet merítették, s így tovább. – Az efféle aprioritásokat átengedjük a szellemes szaktörténészeknek; az ő körükben nem szokatlanok nálunk.

Kimondhattuk tehát mint első feltételt, hogy *bíven fogjuk fel* a történeti tényeket; ámde az ilyen általános kifejezésekben, mint *bű* és *felfogni*, rejlik a kétértelműség. Nem passzív a közönséges és közepszerű történetíró gondolkodása sem, aki talán azt hiszi és állítja, hogy csak befogadóan, csak az adottnak magát átadóan viselkedik; magával hozza kategóriáit és rajtuk keresztül látja a ténylegest. Az igaz nem az érzéki felszínen fekszik; különösen mindabban, ami tudományos igénnyel lép fel, az észnek nem szabad aludnia és elmélednünk kell róla. Aki ésszerűen néz a világra, arra a *világ* is ésszerűen néz; a kettő kölcsönösen meghatározza egymást.

Ha azt mondják, hogy a világ célját az észrevevésből kell méríteni, ez helyes. De hogy felismerjük az általánost, az ésszerűt, az ész-

hogy valóságának e módjáról is az általánost ragadjuk meg, a szellem természetéről mindenekelőtt néhány elvont meghatározást kell előrebozsátanunk; s egyben inkább csak kijelentésszerűen beszélhetünk erről, mert itt nincs helye és ideje annak, hogy a szellem eszméjét spekulatíván kifejtsük; inkább azt, amit mondani akarunk, a közönséges, a hallgatókról feltételezhető műveltség számára, felfogásmódjuknak megfelelően, elfogadhatóvá akarjuk tenni. Amit egy bevezetésben el lehet mondani, azt általában történetinek, mint már megjegyeztük, feltevésnek kell venni; ezt vagy másutt fejtettük ki és bizonyítottuk be, vagy később, a tudomány tárgyalásában, kapja majd meg legalábbis hitelesítését.

b) *A szellem fogalma*

Az első tehát, amit adnunk kell, *a szellem elvont meghatározása*. Azt mondjuk, hogy a szellem nem absztraktum, nem ilyen elvonatkoztatás az emberi természettől, hanem mindenképpen egyéni, cselekvő, teljességgel élő: tudat, de ennek tárgya is – a szellem létezése az, hogy tárgya önmagának. A szellem tehát gondolkodó s olyasminek a gondolása, ami van, s gondolása annak, hogy van és hogy milyen. A szellem tudó (Er ist wissend); a tudás pedig ésszerű tárgy tudata. Tudata továbbá a szellemnek csak annyiban van, amennyiben öntudat; azaz csak annyiban tudok egy tárgyról, amennyiben benne önmagamról is tudok, amennyiben meghatározásomat abban tudom, hogy az, ami vagyok, számomra is tárgy, hogy nem csupán ez vagy az vagyok, hanem az vagyok, amiről *tudok*. Tudok tárgyamról és tudok magamról; a kettő nem választható el egymástól. A szellem tehát határozott képzetet alkot magának magáról, arról, ami lényegileg, ami a természete. Csak szellemi tartalma lehet; s épp a szellemi a tartalma, az érdeke. Így jut a szellem tartalomhoz; nem készen találja tartalmát, hanem magát teszi tárgyává, önmagának tartalmává. A tudás a formája és magatartása, a tartalom pedig épp maga a szellemi. Így a szellem, természete szerint, önmagánál van, vagyis szabad.

A szellem természete tökéletes ellentétén ismerhető meg. A szellemet szembeállítjuk az anyaggal. Ahogyan a nehézség az anyag szubsztanciája, úgy azt kell mondanunk, a szabadság a szellem szubsztanciája. Mindenki közvetlenül elhiszi, hogy a szellem egyéb tulajdonságok mellett a szabadságnak is birtokában van; a filozófia azonban

arra tanít bennünket, hogy a szellem minden tulajdonsága csak a szabadság által áll fenn, valamennyi csak a szabadság eszköze, valamennyi csak ezt keresi és hozza létre. A spekulatív filozófia felismerése, hogy a szabadság a szellem egyetlen igazi tulajdonsága. Az anyag annyiban nehéz, amennyiben megvan benne a törekvés egy középpont felé; lényegileg összetett, csupa egyes részekből áll, amelyek mind a középpont felé törekszenek; így nincs egység az anyagban. Mint egymáson-kívüliség áll fenn és egységét keresi; tehát arra törekszik, hogy megszüntesse önmagát, és keresi ellentétét. Ha ezt elérné, nem volna többé anyag, hanem mint ilyen elpusztult volna; eszmeiségre törekszik, mert az egységben eszmei. A szellem ellenkezőleg épp az, hogy magában bírja középpontját; a középpont felé törekszik ő is, de a középpont ő maga magában. Egysége nem rajta kívül van; állandóan magában találja azt; a szellem önmagában és önmagánál van. Az anyag szubsztanciája rajta kívül van; a szellem ellenben az önmagánál-való-lét, s épp ez a szabadság. Mert ha függő vagyok, akkor magamat valami másra vonatkoztatom, ami nem vagyok, s nem lehetek el ilyen külső nélkül. Akkor vagyok szabad, ha önmagamnál vagyok.

Ha a szellem a középpontja felé törekszik, akkor szabadságának tökéletesítésére törekszik; s ez a törekvés neki lényeges. Ha ugyanis azt mondják: a szellem van, ennek mindenekelőtt az az értelme: a szellem valami kész. De a szellem valami cselekvő. A cselekvés az ő lényege; a szellem a saját terméke, s így kezdete és vége is. Szabadsága nem nyugvó lét, hanem állandó tagadása annak, ami a szabadságot megszüntetéssel fenyegeti. Magát létrehozni, magát önmaga tárgyává tenni, tudni magáról: ez a szellem dolga; így önmagáért van. A természeti dolgok nincsenek önmagukért; ezért nem szabadok. A szellem létrehozza, megvalósítja magát magáról való tudása szerint; eszközli azt, hogy amit tud magáról, meg is valósuljon. Így a szellemnek magáról való tudatán múlik minden. Ha a szellem tudja, hogy szabad, ez egészen más valami, mint ha nem tudja. Mert ha nem tudja, akkor rabszolga és meg van elégedve a rabszolgasággal s nem tudja, hogy ez nem illő dolog. Csak a szabadság érzése teszi szabaddá a szellemet, noha ez valójában mindig szabad.¹¹

A szellem legközelebbi tudása magáról, emberi egyénként való alakjában, az, hogy *érző*. Itt még nincs tárgyiség. Így vagy amúgy meghatározottak vagyunk. Ezt a meghatározottságot igyekszem leválasztani magamról s azon vagyok, hogy magamat elkülönítsem ma-

gamtól. Így érzelmeim egy külső és egy belső világot alkotnak. Egyúttal meghatározottságomnak sajátos módja lép fel, nevezetesen az, hogy hiányosnak, negatívnak érzem magamat, ellentmondást találok magamban, amely felbomlással fenyeget engem. De vagyok; ezt tudom és szembehelyezem a negációval, a hiánnyal. Fenntartom magamat és igyekszem megszüntetni a hiányt; így *vágy* vagyok. A tárgy, amelyre a vágy irányul, ekkor kielégülésemnek, egységem helyreállításának tárgya. Minden élőnek vágyai vannak. Így természeti lények vagyunk, s a vágy valami érzéki általában. A tárgyak, amennyiben rájuk irányuló vágygal viseltetem irántuk, az integráció eszközei. Ez általában az elméletinek és a gyakorlatinak alapja. A tárgyak e szemléletében azonban, amelyekre a vágy irányul, közvetlenül a külsőlegesben vagyunk, s magunk is külsőlegesek vagyunk. A szemlélet egyes, érzéki dolog; a vágy is az, bármilyen is a tartalma. E meghatározás szerint az ember azonos volna az állattal; mert a vágyban nincs öntudat. De az ember tud önmagáról, s ez különbözteti meg az állattól. Az ember *gondolkodó*; a gondolkodás pedig az általánosnak tudása. A gondolkodás a tartalmat leegyszerűsíti, s így az ember maga is leegyszerűsödik, azaz valami belsővé, eszmeivé lesz; és csak amennyiben a tartalmat ebbe az egyszerűbe helyezem, válik általánossá, eszmeivé.

Ami az ember valóságosan, annak kell lennie eszmeileg. A valóságosról mint az eszmeiről tudva, megszűnik mint pusztán természeti lény, többé nem adja át magát közvetlen szemléleteinek és vágyainak, kielégítésüknek és létrehozásuknak. Hogy tudja ezt, megmutatkozik abban, hogy fékezi vágyait; az eszmeit, a gondolatot helyezi a vágy sürgetése és kielégítése közé. Az állatban összeesik a kettő; ezt az összefüggést nem szakítja meg önmagától – csak fájdalom vagy félelem szakíthatja azt meg. Az emberben megvan a vágy, mielőtt kielégíti vagy anélkül, hogy kielégítené; mivel vágyait fékezheti, vagy szabadjára hagyhatja, *célok* szerint cselekszik, az általános szerint határozódik meg. Hogy melyik cél illeti őt, azt neki kell meghatároznia; magát az egészen általánost tűzheti ki céljául. Determinálják őt ebben képzeleti arról, hogy mi és mit akar. Ebben áll az ember önállósága; tudja, mi determinálja őt. Így az egyszerű fogalmat teheti céljává, pl. pozitív szabadságát. Az állat a képzelet nem mint eszmeit, valóságot éli meg; ezért nincs meg ez a belső önállósága. Az állatnak is mint élőnek önmagában van mozgásának forrása. De a külső nem izgatja, ha az inger nincs már meg ő benne;

ami nem felel meg belsejének, nem is létezik az állat számára. Az állat ketté válik önmagától önmagában. Nem iktathat semmit vágya és ennek kielégülése közé; nincs akarata, nem tudja a gátlást fogamatosítani. Az izgató az ő belsejében kezdődik és immanens végrehajtást feltételez. Az ember ellenben nem azért önálló, mert a mozgás benne kezdődik, hanem azért, mert fékezni tudja a mozgást s így megtöri közvetlenségét és természetességét.

Az a gondolat, hogy ő én: ez az ember természetének gyökere. Az ember mint szellem nem közvetlen, hanem lényegileg magába visszatért valami. A közvetítés e mozdulata a szellem lényeges mozzanata. Tevékenysége túlmenés a közvetlenségen, ennek tagadása és ezzel a visszatérés magába; a szellem tehát az, amivé tevékenységével teszi magát. Csak ami magába visszatért, az a szubjektum, reális valóság. A szellem csak mint a saját eredménye van. Magyarázatul szolgálhat a mag képzete. Vele kezdődik a növény; de egyúttal eredménye a növény egész életének: a növény azért fejlődik, hogy magot hozzon létre. Az élet tehetetlenségére vall, hogy a mag az egyén kezdete és egyúttal eredménye, mint kiindulópont és mint eredmény különböző és mégis ugyanaz, terméke az egyik egyénnek és kezdete a másiknak. A két oldal éppúgy szétesik benne, mint az egyszerűség formája a magban és a fejlődés menete a növényben.

Közelebbi példát talál minden egyén önmagában. Az ember csak művelődés, nevelődés által az, aminek lennie kell; közvetlenül csak a lehetőség, hogy az legyen, azaz hogy eszes, szabad legyen, csak a meghatározás, a kellés. Az állat hamar kész a fejlődésével; de ezt nem szabad a természet jótéteményének tekinteni az állat szempontjából. Növekedése csak mennyiségi erősödés. Az embernek ellenben magának kell magát azzá tennie, aminek lennie kell; mindent neki magának kell megszereznie, éppen mert szellem; le kell ráznia a természetit. A szellem tehát a saját eredménye.

A legfenségesebb példát maga isten természete nyújtja; ez tulajdonképpen nem is példa, hanem maga az általános, az igaz, amelynek minden más a példája. A régibb vallások ugyan szintén szellemnek nevezték istent; ámde ez még név volt csupán és még nem úgy fogták fel, hogy a szellem természetét megmagyarázta volna. A zsidó vallás is csak általánosan képzelte el a szellemet. A keresztény vallásban azonban isten mint szellem van kinyilatkoztatva: a szellem először is atya, hatalom, elvont általános, amely még be van burkolva, másodsor tárgya a maga számára, önmagának mása, magában ketté-

Az átmenet meghatározott mozzanata e változásban tehát az, hogy a létezőt gondoljuk és ezáltal az általánosságba emeljük. A szellem abban áll, hogy felfogja az általánost, azt, ami lényeges. Az általánosság felfogva úgy, ahogy valóban van, a szubsztancia, a lényegiség, a valóban létező. Így pl. a rabszolga általánosa az ember; itt a különösség felolvad az általánosságban. Ha tehát a gondolat megszűnteti egy nép, pl. az athéniak különösségét, ha a gondolat odáig fejlődik, hogy e nép különös elve már nem lényeges, akkor ez a nép nem állhat fenn többé; más elv keletkezett. A világtörténet ekkor átmegegy egy másik népre. A történelemben megvannak az elvek mint népszellemelek; ezek azonban egyúttal természetes egzisztenciák. A fok, amelyet a szellem elért, mint a nép *természetelvé* vagyis mint *nemzet* létezik. A szellem aszerint, hogy hogyan bontakozik ki e meghatározott természetes elemekben, különböző alakokban jelenik meg. Így további, magasabb meghatározása az egyik népszellemben még mint negációja, mint előzőjének romlása lép ugyan fel, de pozitív oldala mint új nép jelenik meg. Egy nép nem futhat át több fokot, nem alkothat kétszer korszakot a világtörténetben. Valóban új érdekek akkor támadhatnak egy népben, ha szelleme odajutna, hogy újat akarjon – de honnan jöhetne ez az új? Ez csak önmagának magasabb, általánosabb képzele lehetne, az, hogy túlmélt a maga elvén, hogy általánosabb elvre törekszik – de épp ezzel egy tovább meghatározott elv, új szellem van jelen. Világtörténetileg egy nép csak egyszer lehet az uralkodó nép, mert a szellem folyamataiban csak egy feladat hárulhat reá.

Ez a továbbmenés, ez a fokozatosság előrehaladásnak látszik a végtelenségbe, a perfektibilitás képzetének megfelelően, olyan előrehaladásnak, amely mindig távol marad a céltől. Ámde, ha egy új elvhez való továbbhaladásban az előző elv tartalma általánosabb fogalmazást nyer is, annyi mégis bizonyos, hogy az új alak is újra meghatározott alak. Egyébként is a történelemnek a valósággal van dolga, amelyben az általánosnak meghatározott módként kell mutatkoznia. A gondolattal, a fogalommal szemben semmiféle korlátozott alak nem tud megrögződni. Ha volna ilyesmi, amit a fogalom nem tudna megemésztetni, feloldani, ez természetesen mint legnagyobb meghasonlottság, boldogtalanság volna előttünk. De ha volna efféle, ez csak maga a gondolat volna, ahogyan maga fogja fel magát. Mert csak a gondolat a magában korlátlan, s minden valóság meghatározott benne. S így megszűnnék a meghasonlottság, a gon-

dolat magában kielégült volna. Itt volna a világ végcélja. Az ész megismeri az igazat, önmagában létezőt, amelyet nem korlátoz semmi. A szellem fogalma visszatérés önmagába, hogy tárgyává tegye önmagát; a továbbhaladás tehát nem meghatározatlan haladás a végtelebe, hanem van egy cél, tudniillik a visszatérés önmagába. Van tehát bizonyos körforgás is, a szellem keresi önmagát.

Azt mondják, a végcél a jó. Ez először is határozatlan kifejezés. Lehetne itt és kell is a vallási formára emlékezni. Általában nem úgy kell viselkednünk a filozófiában, hogy más tiszteletreméltó nézeteket ne érintsünk féltékenységből. A vallási nézet szerint a cél az, hogy az ember megszenteltesék. Vallásilag ez a tulajdonképpeni cél az egyének oldaláról. A szubjektum magát mint olyant, célja teljesülését, a vallási intézményben nyeri. Így felfogva azonban a cél már eleve felteszi az általános jellegű tartalmat, azt, amiben a lelkek üdvüket találják. Azt lehetne hinni, hogy az üdvnek ez a képzete nem tartozik ránk, mert az üdv a jövőbeli, másvilági cél. De akkor az evilági létezés mégis megmaradna még mint előkészülés reá. Általában ez a megkülönböztetés csak a szubjektív oldal szerint áll; az egyének számára csak az maradna általa, hogy azt, ami az üdvhöz vezeteti őket, csupán eszköznek tekintsék. De ez semmiképp nincs így, hanem azt mindenképpen az abszolútumnak kell felfogni. A vallási nézet szerint mármost mind a természeti létezés, mind a szellemi tevékenység célja *isten dicsőítése*. Ez csakugyan legméltóbb célja a szellemnek és a történelemnek. A szellem sajátja az, hogy tárgyivá teszi és megragadja magát. Csak akkor létezik igazán mint önmaga által létrehozott, mint eredmény. Magát megragadni annyi, mint gondolkodva ragadni meg magát. Ez azonban nem pusztán önkényes, tetszés szerinti, múltó meghatározások ismeretét jelenti, hanem magának az abszolútnak megragadását. Tehát a szellem célja megadni magának az abszolútnak tudatát, mégpedig úgy, hogy ez az ő tudata mint egyesegyedüli igaz van megadva, úgyszólván mint eszerint kell berendezni és valóban is eszerint van berendezve minden, hogy valóban ez az abszolútum irányítja és irányította a világtörténetet. Ezt igazán megismerni annyi, mint istent tisztelni vagy az igazságot dicsőíteni. Ez az abszolút végcél, s az igazság az a hatalom, amely maga hozza létre az igazság dicsőítését. Isten tiszteletéből az egyéni szellemre is háramlik tisztelet, de ez nem az ő különleges tisztelete, hanem abból a tudatból fakad, hogy isten tiszteletére végzett cselekvése az abszolút cselekvés. Itt az egyéni szellem az igazságban